

MINNA KATTELUS

Kuva kotouttaa

Taide käsittelee ihmisille ja yhteisöille merkityksellisiä asioita, joista se kertoo henkilökohtaisesti ja koskettavasti. Taide antaa vapaan ja keskeneräisen tulkintakehyksen, jossa tapahtuu oppimista, tunnistamista, vieraan kohtaamista ja hyväksyntää, oman itsen kuulemista. Taide soveltuu erinomaisesti osaksi kotoutumiskoulutusta.

OMA TAITEENALANI on kuvataide. Toimin taidepedagogina, kouluttajana ja kuvataiteilijana. Yhteiskunnallisen aktiivisuuden myötä kohtaan erilaisia ihmisiä taiteen äärellä. Olen työskennellyt maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksen opiskelijaryhmien kanssa Espoon kaupungin työväenopistossa.

Kuvataiteen kohtaaminen ja itse tuotettu kuvallinen ilmaisu toimii kotoutumiskoulutuksen yhteydessä työkaluna oman identiteetin pohdinnalle ja sen muutokselle uudessa asuin- ja kulttuuriympäristössä. Monet henkilökohtaiset kehitystehtävät muuntuvat maahanmuuttajilla kulttuurisiksi kehitystehtäviksi, joiden avulla maahanmuuttaja jäsentää uudessa kulttuuriympäristössä paikkaansa ja asemaansa suhteessa toisiin ihmisiin. Kehitystehtävien avulla hän ratkoo niitä jännitteitä, joita siirtyminen uuteen kulttuuriin synnyttää. Hän etsii tapoja löytää dialogista suhdetta lähtökulttuurin ja uuden kulttuurin välille voidakseen sekä säilyttää omaa lähtökulttuuriaan että integroitua uuteen kulttuuriin. Espoon kaupungin työväenopiston järjestämässä kotoutumiskoulutuksessa taide toimii alustana työskentelylle, jonka tavoitteet kohdentuvat kertomiini kehitystehtäviin.

KIELEN OPPIMINEN JA KUVALLINEN TYÖSKENTELY

Kun kuvataiteilijana ja taidepedagogina kohtaan kansainvälisen maahanmuuttajaryhmän, on olo molem-

min puolin avoin ja odottava. Ensimmäinen havainto koskee kieltä. Olen opetuksessani painottanut taidetta identiteettiä muovaavana, itsetuntemusta kasvattavana ja paikallista kulttuuria elämyksellisesti avaavana elementtinä. Taide kotouttaa kulttuuriin, tapoihin ja paikalliseen historiaan samalla, kun se avaa opiskelijalle mahdollisuuden peilata omaa kulttuuriaan ja kokeestaan tähän uuteen ympäristöön. Liike on monensuuntainen ja oppimisen tavoitteet nimeämistään huolimatta rönsyileviä. Olen opetus suunnitelmistani rakentanut teemat ja opiskelijoiden oman taidepohjaisen työskentelyn kuvien varaan. Ensimmäisellä opetuskerralla havahdun kielen merkitykseen. Miten keskustelemme kuvista vaillinaisella kielitaidolla?

Maahanmuuttajien kotoutumiskoulutuksessa suomen kielen oppiminen on keskeistä. Opiskelijat ovat ensimmäisen polven aikuisia maahanmuuttajia. Ensimmäisessä opiskelijaryhmässäni kansallisuuksia oli 17. Hapuillevan ja asiayhteyksiä etsivän kielen myötä kuvista puhuminen saa aivan uusia ulottuvuuksia. Puutteellisesta kielitaidosta huolimatta kuvien herättämät assosiaatiot ja opiskelijoiden kysymykset ovat hätkähdyttäviä. Ne tarjoavat uusia ja tuoreita näkökulmia katsottuihin teoksiin. Jokaisella on kokemusta oman lähtömaansa tavasta tuottaa, käyttää ja ymmärtää taidetta. Nämä moninaiset lähestymisreitit suomalaisen kuvataiteeseen ovat meille kaikille osallisille sivistäviä. Saamme ryhmänä tietää toisiltamme

kansainvälisyyteen liittyvistä asioista; tavoista, arvoista, huomioista ja ajatuksista erilaisten ihmisten mielissä. Kuvista puhuminen tuo esille lukuisia asioita alkuperäisestä teemasta ja tehtävästä juontuen. Tarve kertoa vaikutelmistaan ja jakaa ajatuksia tukee myös kielenoppimista. Kirjoitan esille tulevia sanoja kaikkien nähtävälle. Sanat liittyvät käsitteisiin ja tunteisiin. Kuvien yhteydessä syntyy tarve sanoille.

Kuuden opetuskerran kokonaisuuden olen jakanut erilaisiin teemoihin, joita ensin lähestytään katsomalla suomalaisten taiteilijoiden kuvia aiheesta. Sen jälkeen opiskelijat ryhtyvät itse tuottamaan kuvaa valitsemillani materiaaleilla ja tekniikoilla. Opiskeluun varatun rajallisen ajan vuoksi valitut menetelmät ovat helposti omaksuttavia ja tekijälleen palkitsevia. Jälkeä syntyy nopeasti ja työt valmistuvat yhden opetuskerran kuluessa. Aikaa on käytössä kolme oppituntia kerrallaan.

TUTUT KUVAT UUSIN SILMIN

Minulle tutut kuvat näyttävät kansainvälisessä asiayhteydessä erilaisilta kuin ennen. Katselemme suomalaisten taiteilijoiden omakuvia. Maahanmuuttajien hymyilevien kuvallisten viestien rinnalla ne näyttävät hiljaisilta. Puhumme kuvailmaisun keinoista; miten kuva on rajattu, millaisia värejä siinä on käytetty ja onko tekijä lisännyt kuvaan itsensä lisäksi symbolisia, kertovia elementtejä. Harjoitteleimme kuvailmaisua piirtämällä erilaisten tehtävänantojen pohjalta omaa kuvaa. Tekijät saavat miettiä, millaisiksi tuntevat itsensä tässä uudessa paikassa. Millaisia ovat ne keinot, joilla välittää tuntemusta kuvallisesti? Näkökulman liikahdus maahanmuuttajataustaisten opiskelijoiden kysymysten ja havaintojen johdosta on aiheuttanut hämmennystä totutuissa tulkinnoissani tutuista kuvista. Olen siitä iloinen. Tällaisen opiskelijaryhmän kanssa opettaja oppii ja kyseenalaistaa totuttuja konventioitaan. Tilaisuudesta saa olla kiitollinen.

Ihmisen kuvaaminen ei kaikissa kulttuureissa ole tapana. Maahanmuuttajien ryhmään kuului myös jokunen osallistuja, joka ratkaisi ihmisen kuvaamisen pulman pitäytymällä symboleihin ja väreihin. Kuva-aiheita tekijöille tuli mieleen oman kulttuurin ja oman ammatin tutuista asioista ja esineistä. Onnistunut piirustus joko itsestä tai itsestä kertovasta symbolista ilahdutti tekijöitä. Omakuvatehtävän voi

ratkaista monella tavalla. Jatkoimme tehtävää liittämällä kuvaan todellisen tai kuvitellun suomalaisen ystävän. Tämän ystävän johdolla tarkastelimme jatkossa muiden muassa vuorovaikutuksen tapoja kansakäymisessä kahden kesken ja ryhmissä. Toimiiko suomalainen tutulla tavalla vai onko hänen tapansa olla vuorovaikutuksessa erilainen? Mitä voimme oppia toisiltamme tulevien teemojen puitteissa?

Erilaisen ihmisen kohtaamisen lisäksi myös ympäristö on uusi ja outo tänne saapuville. Kysyin tehtävän yhteydessä, millaisia ovat tulijoiden kokemukset suomalaisista paikoista. Painotin kuvauksen kohteen valinnassa erityisesti hyväksi koettua paikkaa. Katsoimme suomalaisten taiteilijoiden näkemyksiä paikasta ja maisemasta. Kuvaesimerkkejä löytyy erilaisilla kuva- ja nykytaiteen tekniikoilla toteutetuista teoksista. Tehtävänanto ei pitkään opiskelijoita mietityttänyt. Erityiset paikat liittyivät monella erityisiin kokemuksiin, eksoottisuudessaan hämmästyttäneisiin – kuten jäätyneet meri – tai rauhoittumaan kutsuneisiin luonnonympäristöihin. Pakolaisten vastaanottokeskus metsän siimeksessä tulee kuvatuksi. Tiettyjen paikkojen kerrottiin helpottavan ahdistusta ja tuovan mielenrauhaa. Näitä paikkoja opiskelijat olivat löytäneet vesien rannoilta, rakennetun ja luonnonympäristön rajamailta. Niihin on mahdollisuuksien mukaan palattu uudelleen ja uudelleen. Kuvallinen ilmaisu näistä paikoista muistikuvien varassa toi kauniisti esiin eri kulttuurien tapoja kertoa kuvin asioita.

Taiteen äärelle pysähtyminen ja välineeseen tarttumien saa osallistujien muistot heräämään ja tunnetilat vaihtelemaan. Itse tehty ja ajateltu kuva on voimakas väline. Se kertoo tekijästä ja uuden kohtaamisesta annettujen aihealueiden sisällä ja siitä eteenpäin kuljettaen, omaehtoista reittiä luoden. Ajatus johtaa toiseen ja kuvallinen ilmaisu tekee ajattelun näkyväksi. Kuvia katsomalla voi aistia tämän uuden maan ihmisistä, tavoista ja maisemasta samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia itseensä nähden. Tutustuminen luo luottamusta ja edesauttaa ymmärtämään uuden asuinmaan ihmisiä.

NÄYTTELYVIERAILU YHDESSÄ

Vuonna 2011 vierailin kuudesta opetuskerrasta viimeisellä Ateneumin taidemuseossa opiskelijaryh-

män kanssa. Näyttely Arjen sankarit, naturalismi kuvataiteessa, valokuvassa ja elokuvassa 1875–1918 toi esittävän kuvan avulla esiin suomalaisen ja eurooppalaisen yhteiskuntaan liittyviä teemoja. Teemat vaihtuivat näyttelyhuoneittain ja antoivat aiheet yhteiselle keskustelulle ja kysymyksille. Kuvien kertoma elämäntapa herätti kysymyksiä ja halun vertailla oman maan vastaavia tapoja näyttelyssä esitettyihin.

Työtä ja varhaista teollistumista esittävien teosten äärellä keskustelimme koulutuksesta. Opiskelijoilla oli kokemusta isältä pojalle siirtyvästä ammattitaidosta, kuten myös valtion järjestämästä ammattikoulutuksesta. Suomalainen yhteiskunta oli jo tullut tutuksi koulutuskeskeisenä yhteiskuntana. Huomasin, kuinka totta Suomen hyvinvoinnin kannalta on aikoinaan koulutukselle annettu painoarvo. Myös tasa-arvoasiat ja ammatinvalinnan sitoutumattomuus sukupuoleen tulivat esille.

Lakkoilevia työläisiä esittävät maalaukset ja elävä kuvamateriaali kertoi eurooppalaisen yhteiskunnan järjestäytymisestä tämän päivän yhteiskuntarakenteeksi. Emme voineet olla vertaamatta Arabimaiden levottomuuksia nähtyyn kuva-aineistoon. Keskustelimme myös luonnonvaroista ja niiden demokraattisesta jakautumisesta valtiossa. Suomessa luonnonvaramme ovat vaatimattomat öljyssä ja kullassa kylpeviin maihin verrattuna.

Eurooppalaisesta kristinuskosta kertova teemahuone valaisi minulle kuinka läpeensä maallistunut tämän päivän Suomi on. Jouduin myös tunnistamaan ilmeisen puutteen perusopinnoissani kun en tiennyt että Jeesus on profeetta ja historiallinen henkilö Koraanissa.

Ateneum vierailu oli antoisa. Teosten avulla ja näyttelyn teemoihin tutustuen keskustelimme työstä, uskonnosta ja yhteiskuntajärjestyksestä. Näyttely toi esiin eurooppalaisen näkökulman ja tietoa elämyksellisesti. Tämä edesauttoi opiskelijoita vertailemaan ja kertomaan oman kulttuurinsa taustoista ja tekijöistä näihin teemoihin liittyen. Hyvin hyödyllistä ja opettavaista minullekin

TYÖPAJAKOKEMUKSISTA VIDEOHAASTATTELUJA

Kartoittaakseni opiskelijoiden kokemuksia taide-työskentelystä tein videoita ja haastatteluja ensimmäiseen työpajaan osallistuneista. Tein haastattelut

vajaa vuotta työpajakokemuksen jälkeen. Osa haastattelumateriaalista oli esillä joulukuussa 2010 Virtapiiri-seminaarissa Tampereella.

Haastateltujen mukaan taidetyöskentely koettiin ilahduttavana ja elämyksellisenä tapana tutustua maahan, sen kulttuuriin ja ihmisiin.

Ensimmäisen ryhmän kanssa rakensin teemat osin Kalevala-kuvista ja -tarinoista, koska opetusperiodi sijoittui aikaan, jolloin Kalevala vuoden juhlanäyttely oli esillä Ateneumin taidemuseossa. Kalevalaiset hahmot toimivat oppaina suomalaisuuteen. Kuvaston kautta tutustuimme elämäntapoihin meidän aikoina ja teimme huomioita muiden muassa suomalaisen naisen roolista ja asemasta perheessä ja yhteiskunnassa sekä kertosimme jokamiehenoi-keuksia. Museossa esillä olleet kuvat antoivat myös tilaisuuden tarkastella aina klassismista lähtien niitä eurooppalaisia virtauksia ja vaikutteita, jotka ovat vaikuttaneet suomalaiseen kuvailmaisuun ja kulttuuriin. Kuvien äärellä tapahtui tunnistamisia yhteisistäkin perinteistä ja lähtökohdista.

Opetuskokonaisuuteen liittynyt taidemuseovierailu koettiin elähdyttävänä. Osallistujien sanoin elämä ei ole pelkkää työtä ja opiskelua. Taide antaa elämyksen ja kokemuksen kauneudesta, jota pidettiin tärkeänä. Tutustuminen suomalaiseen elämäntapaan ja tarinaperintöön auttoi haastateltavana olleen naisen mielestä ymmärtämään suomalaista mieltä ja temperamenttia.

Minna Kattelus
suunnittelijaopettaja,
taideaineet
Espoon kaupungin
työväenopisto

.....
Taidekuvan äärellä – katso, koe, jaa

Satu Itkosen opaskirja johdattaa taiteen katsojan kuvan ja sen tulkinnan äärelle, elämyksellisyyteen. Lukuisat tehtävät ja esimerkit antavat ideoita moniaistiseen ja -puoliseen taiteen tarkasteluun. Kirja sopii erinomaisesti muiden muassa vertaisryhmän vetäjille, sillä lähestymistapa ei edellytä taiteen tai taideteorioiden tuntemusta. Satu Itkonen sai Suomen Tietokirjailijat ry:n palkinnon 2011. Kansanvalistusseura 2011, 120 sivua, ovh 35 €.